

MÚA TUNG TUNG - YAYA TRONG LỄ HỘI CỦA NGƯỜI COTU

NGUYỄN TRỌNG NGHĨA*

TÓM TẮT

Múa Tung tung - Yaya của người Cotu là điệu múa cộng đồng nhằm cầu cho mùa màng tốt tươi, một điệu múa xuất phát từ tình yêu quê hương, núi rừng hùng vĩ và tình yêu lứa đôi, một điệu múa vừa thiêng, vừa đời, gắn với tục thờ mặt trời và bà Mẹ muôn loài.

Từ khóa: Tung tung - Yaya; nữ thần; nguyên lý âm - dương.

ABSTRACT

Tung Tung - Yaya dance of Cotu people is a community dance for a good crop. This dance is come from the love of country, spectacular mountains and couple. It is a dance of both sacred and profane attached to sun worship and mother nature.

Key words: Tung tung - Yaya dance; goddess; yin - yan philosophy.

Cotu là một tộc người thiểu số ở Việt Nam, với dân số khoảng trên 50.000 người. Họ cư trú lâu đời ở vùng Trường Sơn - Tây Nguyên và định cư quần tụ thành bản làng, tập trung chủ yếu ở miền núi Tây Bắc tỉnh Quảng Nam và Tây Nam tỉnh Thừa Thiên - Huế.

Trong suốt quá trình sinh tụ, cho đến ngày nay, người Cotu vẫn bảo lưu nhiều nét văn hóa cội nguồn khá đặc sắc. Không ít học giả cho rằng, đó là những tục còn sót lại của thời các vua Hùng, thời Đông Sơn, như đóng khố, cởi trần, xăm mình, cà răng, nhuộm răng đen, ăn trầu, trang trí đầu bằng lông chim, đánh trống đồng, cồng, chiêng, dùng tên có tẩm thuốc độc để săn bắn... Về sản xuất thì người phụ nữ Cotu giỏi giang và khéo léo trong việc dệt vải, với các đồ án hoa văn cùng màu sắc độc đáo, tinh tế; nam giới thì có tài nghệ trong điêu khắc trang trí nhà mồ, nhà cộng đồng, cổng làng, cột tế..., với những hình ảnh gắn gũi, ấn tượng.

Riêng về văn học - nghệ thuật truyền thống, bên cạnh những truyện cổ kể về sự tích xã hội con người, về sự phát triển các dòng họ; những điệu hát, những nhạc cụ độc đáo, như: đàn hai dây, sáo dọc, sáo ngắn, tù và, đàn Abel, đàn bầu, trống, cồng chiêng..., người Cotu còn có những điệu múa gắn

liên với các hoạt động lễ hội, văn hóa tâm linh, mà tiêu biểu nhất là điệu múa Tung tung - Yaya.

1. Từ tên gọi và ý nghĩa...

Theo quan niệm của người Cotu, Yaya là điệu múa dành riêng cho phụ nữ còn Tung tung là điệu múa dành riêng cho nam giới. Cả hai điệu múa này được trình diễn tập thể ở cùng một thời điểm, trong cùng một không gian lễ hội trọng đại của cộng đồng và theo một quy tắc nhất định.

Khi nghiên cứu về từ nguyên cho thấy, "Ya - ya" được ghép bởi hai từ "Ya". Nó là một từ để chỉ người: người đàn bà/mẹ/bà tổ trong ngôn ngữ nhiều tộc người khu vực Đông Nam Á vốn có chung một nguồn gốc. Ngôn ngữ Cotu có nhiều biến thể của từ "Ya", song đều để chỉ về giới nữ như "Aye" là bà; "Yaya"/"Jaja" là mẹ vợ hay mẹ chồng. Cũng theo cách lập luận này thì trong điêu khắc nhà cộng đồng, cổng làng, người Cotu gọi mô típ trang trí quen thuộc "Người đàn bà múa" là "Padil Yaya". Rõ ràng, việc đặt tên cho điệu múa của dân tộc mình là Yaya hẳn người Cotu ngầm ám chỉ rằng, đây là điệu múa mang những đặc trưng và tính biểu tượng của người phụ nữ.

Trong tâm thức người Cotu, người phụ nữ đại diện cho cộng đồng múa điệu Yaya luôn được đồng nhất với mẹ Lúa, nữ thần Lúa và nữ thần Mặt trời. Khi biểu diễn, cánh tay của người múa nâng lên để

* Phòng Đào tạo,
Đại học Phú Xuân - Huế

Lễ hội của người Cotu - Ảnh: Tác giả

ngang vai, bàn tay luôn xòe lên trời. Động tác múa này mô phỏng hình cột lễ vốn là biểu tượng cho thần Lúa - mẹ Lúa. Theo đó, đối với dân tộc Cotu, đây là một điệu múa thiêng liêng, mang ý nghĩa cầu mong mùa màng tươi tốt, con người được no ấm đủ đầy.

Về điệu múa Tung tung, nhiều nhà nghiên cứu cho rằng, tên gọi "Tung - tung" đơn thuần chỉ bắt nguồn từ âm thanh đặc trưng của tiếng trống, vốn là nhạc khí chủ đạo cho điệu múa. Đối với nhiều dân tộc, trống không chỉ là nhạc cụ biểu diễn nghệ thuật mà còn là minh khí cổ động tinh thần thượng võ, thể hiện uy lực của cộng đồng trong các cuộc săn bắt thú rừng hoặc đấu tranh bảo vệ buôn làng. Như vậy, bên cạnh sự mềm mại của nữ giới từ điệu múa Yaya, thì ở điệu múa Tung tung người nam giới thể hiện sự khỏe khoắn, mạnh mẽ, tái hiện lại cảnh săn bắt với ý nghĩa mừng chiến thắng trước sự chứng kiến của các đấng thần linh và tổ tiên.

2... Đến quy tắc trình diễn điệu múa Tung tung - Yaya

Để tham gia múa Yaya, người phụ nữ Cotu mặc váy dài, dệt bằng thổ cẩm có hoa văn sinh động và hài hòa. Trên cổ có thể đeo các loại trang sức, như vòng hạt, mã não... Hai cánh tay đưa lên ngang vai. Hai cổ tay vuông góc với cánh tay và song song với thân người. Bàn tay xòe và ngửa lên trời. Chân để trần, miệng luôn mỉm cười, thể hiện sự mừng rỡ

đón đợi vật thiêng. Cả đội múa nhún nhảy hồng bằng một động tác chậm rãi và đều đặn, trong khi đó, những người phụ nữ khác đứng xung quanh, hú vang cổ vũ như gọi mời tổ tiên và thần linh về chứng giám.

Điệu múa Yaya mềm mại, uyển chuyển bao nhiêu thì điệu múa Tung tung lại dứt khoát, khỏe khoắn bấy nhiêu. Khi tham gia múa, nam thanh niên Cotu đóng khố thổ cẩm, trên vai còn đeo tấm chèo cũng dệt bằng thổ cẩm, chân đi đất, tay nắm chắc những vũ khí, như khiên, dao, mác... Hỗ trợ cho đội múa là những người đàn ông khác mang các nhạc cụ, như trống dài, chiêng..., vừa gõ vừa có những động tác biểu diễn, như cúi khom lưng, rồi vận cơ thể mạnh mẽ đẩy chất tâm linh. Trong tiếng trống dồn nhanh, các chàng trai vừa nhảy lên (kết hợp vung tay thị uy vũ khí một cách hùng dũng) vừa hú vang một cách tự nhiên, cùng với sự cộng hưởng âm thanh kích lệ của cả cộng đồng, thể hiện tinh thần chiến thắng trước mọi khó khăn, khắc nghiệt của thiên nhiên và kẻ thù.

Trong không gian lễ hội của bản làng Cotu, điệu múa Tung tung - Yaya là vũ điệu hòa trộn giữa sức mạnh của người đàn ông và sự mềm mại của người phụ nữ. Đó cũng là sự ngầm thể hiện một nguyên lý âm - dương hài hòa để người sinh vật thịnh, mùa

Lễ hội của người Cotu - Ảnh: Tác giả

màng tươi tốt. Xét về tư duy của nhiều tộc người thiểu số, gần như tộc người nào cũng có niềm tin rằng, có một mối liên hệ thần bí giữa việc săn bắt, hiến tế với khả năng sản sinh của người và cây trồng. Vì vậy, nghi lễ cầu mùa màng của đồng bào thường được kết hợp giữa vũ điệu của nam (người có vai trò săn bắt vật hiến tế - người đâm vật hiến tế để dâng những thứ quý giá nhất cho các đấng linh thiêng) với vũ điệu của nữ (người có vai trò sinh sôi, duy trì giống nòi - người gieo hạt giống và thu hoạch mùa màng).

Khi tiếng trống nổi lên, con gái bước ra múa trước, sau đó con trai mới bước vào tiếp theo. Đội hình múa gồm những vòng tròn trong, ngoài, nhưng nguyên tắc bất di bất dịch là vòng trong là nữ, vòng ngoài là nam. Bên cạnh nguyên tắc về đội hình, múa Tung tung - Yaya còn có nguyên tắc về không gian diễn xướng và sự di chuyển mang ý nghĩa tái hiện sự chuyển động của cả vũ trụ. Khi người Cotu tổ chức lễ hội, bao giờ cũng có một đồng lửa được đốt lên ở trước nhà Gươl. Đồng lửa ở trung tâm được xem như là biểu tượng mặt trời, vòng tròn của đội hình múa xung quanh được xem như là đường đi tuần hoàn của trái đất xoay quanh mặt trời để tạo nên bốn mùa xuân - hạ - thu - đông, còn mỗi cá nhân người múa tự quay xung quanh mình với ẩn ý là sự luân chuyển

giữa ngày và đêm. Bằng những tư duy và ngụ ý đơn sơ như vậy, người Cotu đã tái hiện lại sự chuyển động của vũ trụ để cả cộng đồng được giao tiếp, được gần gũi hơn với thiên nhiên, với các đấng linh thiêng và tổ tiên của mình.

Tóm lại, Tung tung - Yaya là điệu múa dân gian truyền thống, là vốn văn hóa quý báu góp phần làm nên bản sắc riêng không thể lẫn của đồng bào Cotu với các tộc người anh em cùng sinh tụ giữa đại ngàn Trường Sơn - Tây Nguyên. Đây là điệu múa mang tính cộng đồng để cầu mong mùa màng tươi tốt, cổ vũ tinh thần hăng say lao động sản xuất, đồng thời cũng là nơi trai gái gửi gắm tình yêu đôi lứa, tình yêu quê hương, làng bản và núi rừng hùng vĩ. Với tất cả những giá trị ấy, điệu múa Tung tung - Yaya của người Cotu (Quảng Nam) đã được Bộ trưởng Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch ghi vào Danh mục di sản văn hóa phi vật thể quốc gia để các cấp, các ngành và toàn xã hội nói chung có điều kiện tốt hơn trong việc hỗ trợ công tác bảo tồn và phát huy cho muôn đời sau di sản văn hóa quý báu này trước nguy cơ bị mai một, thất truyền./.

N.T.N

(Ngày nhận bài: 03/11/2014; Ngày phản biện đánh giá: 12/12/2014; Ngày duyệt đăng bài: 04/01/2015).